

LIITO-ORAVAN ESIINTYMINEN YLIVIESKAN KESKUSTAN OSAYLEIS- KAAVA 2030:N ALUEELLA SEKÄ SEN LÄHIYMPÄRISTÖSSÄ

Tapio Koistinaho

Liito-oravan elinympäristöt ja elintavat

Liito-orava (*Pteromys volans*) on lähes koko Pohjois-Euraasian alueella tavattava jyrsijälaji ja *pteromys* –suvun ainoa Euroopassa esiintyvä edustaja. Liito-orava on siis Siperian taigavyöhykkeen laji, jota esiintyy Euroopan puolella Suomessa, Venäjällä ja Baltiassa. Lajin levinneisyys ulottuu Suomesta halki Venäjän Tyynellemerelle ja Japaniin. Suomessa liito-oravan painopiste on etelässä ja levinneisyysalueen pohjoisraja kulkee Oulun - Kuusamon seudulla.

Liito-orava on tavallista oravaa pienempi. Naaras painaa noin 150 g, koiras vähän vähemmän. Ruumis on 13 – 20 cm pitkä, häntä 9 – 14 cm. Häntä on litteä. Silmät ovat suuret. Liito-oravan turkki on harmaa, vatsa hieman selkäpuolta vaaleampi. Kaulan ja eturaajan taiveessa on musta viiru. Etu- ja takaraajojen välissä on liitopoimu.

Liito-orava syö lehtipuiden lehtiä, siemeniä, silmuja, versoja ja marjoja. Väitteelle, että liito-orava söisi satunnaisesti linnunmunia ja –poikasia ei toistaiseksi ole löydetty todisteita. Jos lepän ja koivun norikkoja on runsaasti saatavilla, liito-orava kerää niitä talvivarastoon esimerkiksi vanhaan tikankoloon.

Liito-oravanaaras tekee pesänsä mieluiten käpy- tai pohjantikan aiemmin rakentamaan koloon, mutta se ei vierasta varpuspöllön pönttöökään ja se käyttää myös tavallisen oravan risupesä. Paras pesänrakennusmateriaali on naava, mikäli sitä on saatavilla. Liito-oravan kiima-aika alkaa Etelä-Suomessa maaliskuussa. Liito-orava voi kuitenkin lisääntyä kahdesti vuodessa, jolloin ensimmäiset poikaset syntyvät huhti-toukokuussa, toiset kesäkuussa. Kantoaika on viisi viikkoa ja poikueeseen kuuluu tavallisesti 2-3 noin viiden gramman painoista poikasta. Poikaset oleskelevat syntymäpesässänsä 2 – 2,5 kuukautta. Nuoret yksilöt lähtevät syksyllä etsimään omia lisääntymisalueitaan. Erillisillä elinalueilla asuvien naaraiden on löydettävä metsä, jolla ei sillä hetkellä asusta liito-oravanaarasta. Naaraiden reviiri on noin 8 hehtaaria, urosten keskimäärin 60 ha.

Liito-oravan elinikä on keskimäärin 2-3 vuotta, joskin 6-8 –vuotiaitakin eläimiä on todettu. Sen luontaisia vihollisia ovat huuhekaja, pöllöt, kanahaukka ja näättä. Merkittävin syy liito-oravan uhanalaisuuteen on metsätalous. Laji kärsii kolopuiden, erityisesti vanhojen haapojen vähenemisestä.

Liito-orava siis suosii vanhahkoja kuusivaltaisia sekametsiä, joista löytyy lehtipuita kolo- ja ruokailupuiksi. Liito-oravat saattavat elää lähelläkin ihmisasutusta esimerkiksi taajamien virkistymetsissä, jos sopivaa elinympäristöä ja yhteyksiä muihin metsiin on tarjolla.

Laji on aktiivisimmillaan iltahämärissä, muutenkin se liikkuu pääosin öisin. Poikasten ollessa pieniä naaras ruokailee myös päivisin. Liito-orava ei vaivu talviuneeseen, mutta se voi pakkasella nukkua yhteen menoon pari vuorokautta. Lajin erikoisin piirre on se, että liito-orava etenee metsässä liitäen puusta toiseen häntäänsä peräsimenä käyttäen. Etu- ja takaraajat sivuille ojennettuina liito-orava pystyy liitämään lähes sata metriä. Pisin mitattu liitomatka on 78 metriä. Liito-orava voi tosin maata pitkin ylittää aukeita, jotka ovat sen liitomatkaa leveämpiäkin. Harvapuustoisillakin paikoilla se voi edetä liitämällä, jos välissä on joitain puita tai leveitä pensaita.

Parhaiten liito-oravan löytää pesäpuun tyvellä tai pesäpöntön katolla olevien sinapin väristen, riisinjyvän kokoisten papanoiden perusteella. Pesäpuu on usein haapa, ja oravan tapaan pesiä on useita eri puissa. Suotuisalla pesimisalueella on useita haaparyhmiä pesäpuuston ollessa kuusikko tai sekametsä.

Liito-oravan uhanalaisuus

Uhanalaisuudeltaan liito-orava on siis luokiteltu silmälläpidettäväksi ja Euroopan unionin alueella vaarantuneeksi.

Suomi ja Viro ovat EU:n ainoat maat, joissa liito-oravaa esiintyy. Suomessa laji on voimakkaasti vähentynyt, ja uhanalaisuusluettelossa (v. 2000) se on merkitty vaarantuneeksi. Laji kuuluu EU:n luontodirektiivin tiukasti suojeltujen lajien IV(a) -listalle, jonne luetteloitujen lajien lisääntymis- ja levähdyspaikkojen hävittäminen on kielletty.

Suomessa on keväällä 2006 julkaistun tutkimuksen mukaan noin 143 000 naarasliito-oravaa. Liito-oravan tapauksessa puhutaan naaraiden määrästä, linnuilla vastaava termi olisi parimäärä. Liito-oravan vähenemiseen on vaikuttanut esimerkiksi niiden elinalueiden pieneneminen ja pirstoutuminen rakentamisen sekä metsien hakkuiden takia.

Vanhoista liito-oravan asuttamista metsistä on kiistelty ainakin vuodesta 1980 lähtien. Luonnonsuojelulaissa kiellettiin uhanalaisen liito-oravan pesäpuiden hävitys vuonna 1996. Luontojärjestöjen mukaan Suomi ei suojele liito-oravaa riittävästi. Liito-oravakannaksi arvioitiin 143 000 naarasta vuonna 2006. Luonto-Liiton mukaan perusteellisia liito-oravakartoituksia ei kuitenkaan ole tehty. Pääkaupunkiseudulla rakennushankkeet hävittävät liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkoja. Helsingissä ja Sipoon tietyissä osissa ei enää liito-oravia ole. Myös Espoon eteläosat tulevat tyhjenemään liito-oravista. Kuusivaltaisissa sekametsissä elävän liito-oravan pahin uhka on järjestöjen mukaan metsätalous.

Tuoreen liito-oravan elinympäristövaatimuksia käsittelevän väitöskirjan (Hurme, 2008) mukaan liito-oravan esiintyminen metsiköissä vaihtelee aika tavalla eri vuosina: osa tutkimusaineiston metsiköistä oli jatkuvasti asuttuja, osa jatkuvasti tyhjiällä ja osa oli asuttuja vain joinakin vuosina. Liito-orava on reviirilaji ja aikuiset yksilöt muuttavat harvoin. Kun reviirillä asuva aikuinen kuolee, voi sopivankin metsikön uudelleen asuttaminen kestää jonkin aikaa.

Lajin tunnetut esiintymät Ylivieskan keskustan ympäristössä

Liito-oravan tunnettuja elinpaikkoja on kirjattu ympäristöhallinnon ns. Herttatietokantaan. Ylivieskan keskustan tuntumasta on aiemmin todettu asuttuja reviirejä Niemelänkylän Ruostekurusta (viimeisin käynti v. 2001) sekä keskustan ja Pohjanmaan eteläpuolelta Huhjasta (vuonna 2003).

Niemelänkylän länsiosassa on erittäin elinvoimainen esiintymä, josta on hakuiden takia leviämispainetta Ylivieskan suuntaan (Laukkanen E., suullinen tiedonanto).

Nämä tunnetut esiintymät jäävät tekeillä olevan Ylivieskan keskustan osayleiskaava 2030:n kaavoitettavan alueen ulkopuolelle.

Maastotyöt

Maastotyöt liito-oravien esiintymien kartoittamiseksi tehtiin pääosin maaliskuun lopulla ja huhtikuussa 2008. Lisäksi useimmissa kohteissa käytiin vielä elo-syyskuussa 2008. Huhtikuun loppupuolella 2009 tehtiin muutama kontrollikäynti. Kevättalvella etsittiin etenkin liito-oravan ulosteita. Syyskesän tarkistuskäynneillä haluttiin luoda yleiskatsaus esiintymien ja potentiaalisten asuinpaikkojen lehtipuiden runsaussuhteisiin.

TULOKSET

Aiemmin todetut esiintymät

Molemmista Niemelänkylän Ruostekurusta aiemmin havaituista esiintymistä havaittiin liito-oravan ulosteita sekä keväällä 2008 että 2009. Ruostekuru a:n esiintymässä jätöksiä todettiin myös asuinkiinteistölle johtavan tien luoteispuolella. Syksyllä 2008 Ruostekuru a:n läheisyydessä hakattiin kuusivaltaista metsää, kuitenkin siten, että hakkuut jäivät esiintymän länsipuolelle.

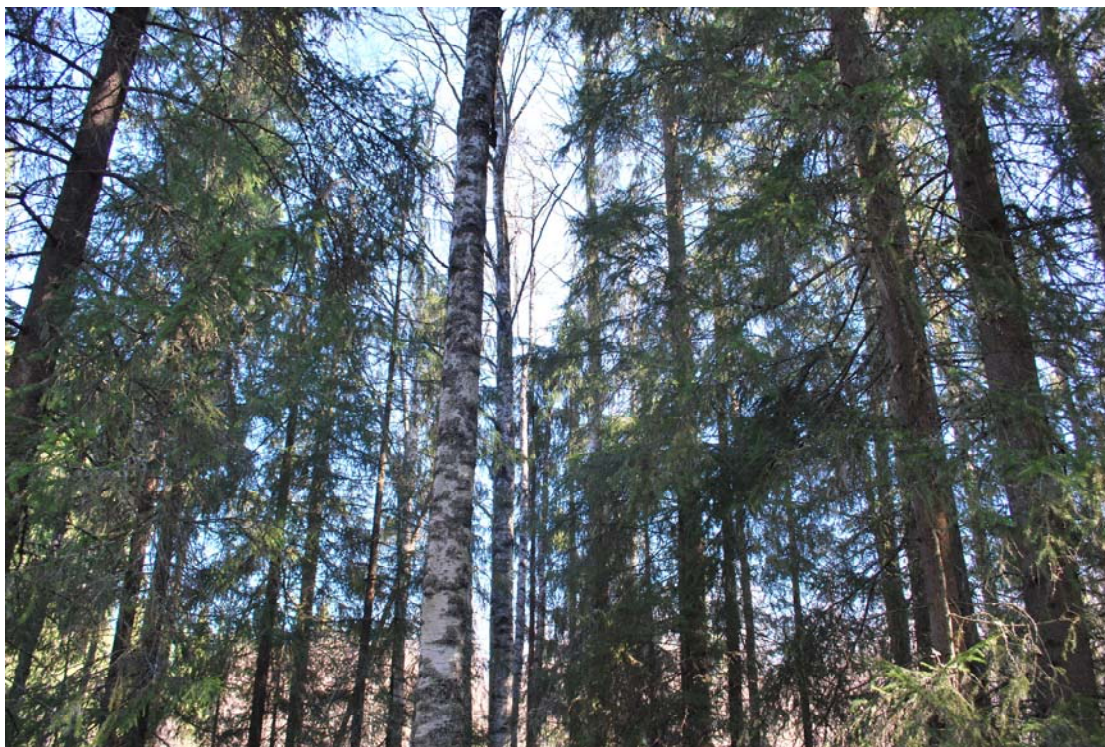
Huhjan esiintymästä ei löydetty merkkejä liito-oravasta keväällä 2008 eikä myöskään 2009. Rekisteriin merkityn esiintymän ilmeisesti tarkoittama paikka, mäenharjanne Huhjantien itäpuolella, on osin hakattu lähivuosina. Alueelle on jäänyt vain harvahkoa ylispuustoa. Hakkuun eteläpuolella on pari kolme pientalon pihapiiriä. Niissä puustoa on jäljellä enemmän. Maaston yleisvaikutelma

on kuitenkin muuttunut varsin avoimeksi. Silti liito-oravan esiintymistä pihapiireissä ei voida kokonaan sulkea pois.

Inventoinnit Niemelänkylällä ja Salmiperällä

Salmiperän ja Huhjan suunnalla vallitsevat biotoopit ovat mäntyvaltaisia kasvatusmetsiä, Salmiperällä pääosin myös suhteellisen karuja ja kallioisiakin. Maaston korkeusvaihtelut ovat Ylivieskan oloissa suurehkoja. Liito-oravan kaipaamia vanhoja lehtipuita, etenkin haapoja on harvassa. Alueella ei ole erityisen lupaavia, liito-oravalle sopia biotooppeja.

Ylivieskan taajaman länsipuolella, Savelassa ja Niemelänkylässä, keskustasta länteen katsoen viljelysaukeiden jälkeen ensimmäisissä metsissä (Savelan nuorisoseurantalon takana) vallitsevat biotoopit ovat nuorehkoja ja mäntyvaltaisia talousmetsiä. Kuusen ja lehtipuiden osuudet kasvavat länteen päin siirryttäessä. Toisaalta viljelysalueet pilkkovat edelleen aluetta ja etenkin Ylivieskan puoleisella osalla aluetta olevat metsiköt ovat usein pienialaisia. Tosin niissäkin olisi liito-oravalle sopivia kuusikoita sekä koivu- ja haapakasvustoja. Lännen suuntaan siirryttäessä saarekkein määrä lisääntyy ja kokokin kasvaa, kunnes metsämaat ovat vallitsevia avoimiin ympäristöihin nähden. Metsäsaarekkeiden pieni koko ja suuret etäisyydet toisiinsa rajoittavatkin liito-oravan elinmahdollisuuksia osayleiskaava-alueella. Monien metsiköiden puusto olisi lajille hyvinkin otollinen, vanhoja haapojakin on runsaasti, mutta metsiköt ovat eristyksissä viljelysten keskellä.

KUVA 1. Liito-oravan asuttua reviiriä osayleiskaava-alueen ulkopuolella.

Liito-oravalle otollisimmat ja yhtenäisimmät alueet jäävät kaavoitettavan alueen länsipuolelle.

Veitsimäentieltä lähtevän peltotien varressa sijaitsevasta vanhojen kuusien sekä haapojen muodostamasta metsiköstä havaittiin merkkejä liito-oravasta kevättalvina 2008 ja 2009 (ks. liitekartta). Kohteessa on myös joitakin liito-oravalle sopivia kolopuita. Peltotie kulkee metsikön läpi kohti Niemelänkylän yhtenäisempiä peltolakeuksia. Tien varressa on myös muita haapavaltaisia, usein ympäröiviä peltoja korkeammalla kumpareella sijaitsevia lajille sopivia biotoopeja. Ne ovat kuitenkin useimmiten pirstaloituneita.

Lähempää Savelaa, ja osayleiskaava-alueen sisäpuolelta, ns. Rötymännikön itäpuolelta löydettiin keväällä 2008 liito-oravan ulosteita yhden lintupöntön juurelta (ks. liitekartta). Muita merkkejä lajista ei tavattu, eikä huhtikuisella käynnillä 2009 papanoitakaan. Metsä ei sinänsä ole erityisemmin lajille tyypillistä vaan mäntyvaltaista, nuorehkoa metsää, joskin havaintopaikalla on jonkin verran vanhempia kuusia.

Suoritettujen maastoinventointien perusteella ei voida sulkea pois mahdollisuutta, että liito-oravia esiintyisi etenkin Salmiperällä ja myös Savelassa pientaloasukuksen pihapiireissä. Tällöin ei kuitenkaan ole kysymys sellaisista yhtenäisistä, lajille tyypillisistä biotoopeista, joiden maankäyttöä voitaisiin ohjata osayleiskaavoituksella.

Tässä työssä tehdyt merkittävimmät liito-oravahavainnot jäävät osayleiskaava-alueen ulkopuolelle, kuten myös lajille sopivat laajemmat metsäbiotoopit. Liito-oravaesiintymillä ei siten ole suoranaista vaikutusta osayleiskaavoitukseen.

Hurmeen (2008) mukaan kattava liito-oravakartoitus vaatisi siis useamman tarkastuskäynnin metsiköissä, ja useampana vuotena, jotta myös harvemmin asutut metsiköt voitaisiin havaita.

Liito-oravan asuttamista metsiköistä havaitaan usein myös muita huomionarvoisia eliölajeja. Liito-oravan elinympäristöjen suojelu voi auttaa muiden metsälajien säilymistä, jolloin liito-orava voi osoittautua varttuneiden kuusivaltaisten metsien monimuotoisuuden sateenvarjolajiksi (Hurme 2008).

Liito-oravaa ajatellen ihanteellisinkin näköinen metsä voi olla vailla liito-oravaa. Tämä on kuitenkin todennäköisesti vain väliaikaista. Nekin metsät, joissa esiintyminen vaihtelee, ovat hyvin tärkeitä lajin kantojen säilymiselle. (Hurme 2008.)

Liito-oravakartoitusten painopiste olisi siis siirrettävä vahvemmin sopivien re-
viirien ja metsiköiden kartoittamiseksi kuin havaittujen yksilöiden tai niiden jä-
tösten kirjaamiseksi.

Kirjallisuus:

Hurme Eija, 2008: Ecological knowledge towards sustainable forest management. Habitat re-
quirements of the Siberian flying squirrel in Finland. (Ekologinen tieto kohti kestäväää metsä-
suunnittelua. Liito-oravan elinympäristövaatimukset Suomessa.) Acta Univ. Oul. A 515. Oulun
yliopisto.

